

ESEURI

Un meloman insolit se destăinuie (I)

George Bălan

Introducere de **Lavinia Coman**

Filozof, literat, estetician, formator, animator pasionat al vieții muzicale, George Bălan este o personalitate singulară în peisajul cultural românesc și universal. Vocația sa principală a fost aceea de a aduce în lumină conținutul filozofic al muzicii și

de a realiza, prin acest demers, educația sistematică a amatorilor de muzică cultă. Pentru a-și atinge obiectivul propus, a inventat modalități adecvate, menite să-i capteze pe iubitorii de frumos artistic, adevărate ateliere ale diletanților rafinați, care învață să se bucure de capodoperele marilor epoci creatoare. Peste șapte decenii de militantism estetic se înscriu în cariera sa glorioasă. Musicosophia este o organizație culturală întemeiată de George Bălan la Sankt Peter în Germania, cu iradiere

puternică în toată lumea. Prin intermediul acestei fundații, autorul ei a reușit, împreună cu un grup de experți formați la școala sa liberă, să aducă în sfera creației muzicale înalte sute și mii de ascultători devotați de pretutindeni. Mărturia sa explică fenomenul inventat și desăvârșit de autor, prin care multe spirite cunosc înnobilarea și arta de a se bucura conștient de binefacerile muzicii. (L.C.)

I

O audiție de înaltă clasă

Gândurile care urmează sunt ale unui om ajuns la apusul târziu al vieții. Un apus pe care nu-l resimt deloc ca bătrânețe, cu toate că anumite semne exterioare par să-l evoce. Dar n-aș putea vorbi nici de întinerire - această cochetărie, această vanitate care-și râde adesea de înțelepciunea presupusă a însoți cea de a treia vârstă. Nu mă simt nici îmbătrânit, nici întinerit, ci mai degrabă într-o etapă fără vârstă, chiar de-ar dura la nesfârșit, dacă intențiile misterioase ale destinului nu i-ar impune un capăt.

Această eventualitate e prezentă permanent în mintea mea, însă fără urmă de temere. Aș avea motiv să mă neliniștesc dac-aș fi nevoit să părăsesc lumea aceasta cu sentimentul de a-mi fi ratat viața, dacă mi s-ar fi impus frustrări ireparabile, dacă nu m-aș fi putut realiza așa cum mi-aș fi dorit. Nu e cazul meu. Dacă aștept în liniște să se producă deznodământul, mai curând sau mai târziu, aceasta se datorează faptului că am în urmă o operă încheiată și o existență ale cărei experiențe mi-au acordat senzația rară de plenitudine. Suferințele mi-au fost compensate perfect prin satisfacții care-și trăgeau din ele rădăcinile, ori prin daruri providențiale, ținând adesea de miracol. Așa încât pot spune: chiar dac-aș pleca mâine, viața nu mi-ar fi cu nimic datoare, iar destinul, cu toate încercările lui aspre, și-ar fi împlinit cu măreție rolul de inspirator și protector.

Noaptea mi-e din ce în ce mai aproape. Dar umbrele ei lungi nu uzurpă limpezimea lăuntrică solară. Dacă e ceva ce o tulbură, este spectacolul cotidian al unei umanități suferinde care se sfâșie singură, victimă tragică a iluziilor și înșelată în mod criminal. Față de aceasta sunt cu adevărat neliniștit, mai ales când îmi descopăr neputința totală față de ceea ce văd în jur, inclusiv în ziare și la televizor. Din fericire, compasiunea e totodată consolare: mărturisind o lărgire a ființei, de obicei absorbită de propriile ei griji, ea se revelă ca o adevărată dimensiune a realizării de sine. Sensul planetar al celebrului

„*Seid umschlungen, Millionen!*” al lui Beethoven și Schiller, devenit banal după atâta invocare, nu l-am înțeles decât foarte târziu cu inima. Îi datorez muzicii, în primul rând, faptul că am ajuns la el. Mai precis, iubirii pe care i-am dăruit-o ca ascultător care, luând-o în serios, și-a făcut-o camaradă a vieții lui. Istoria acestei iubiri vreau s-o schițez.

*

Pasiunea muzicală a ascultătorului este de o natură destul de diferită de cea care-l animă pe muzician. În lipsa aptitudinilor creatoare sau interpretative, ea nu strălucește în ochii celuilalt. În mod necesar umilă și interiorizată, ea rămâne totdeauna anonimă. În marele teatru al performanțelor muzicale publice, ea o întruchipează pe Cenușăreasa și trece, ca și aceasta, aproape neobservată. Nimeni n-o elogiază, auditorul neavând și neoferind nimic care să-i aducă aplauze. Lui îi revine zgomotul acesta atât de puțin muzical! Și totuși, ce aventuri interioare, cu rezonanță prelungită, parcurge el în timpul unui concert sau în fața micului său aparat! S-a gândit vreodată cineva să-i aducă omagiu, să-i exploreze lumea, să-i studieze procesele intime, așa cum se studiază arta muzicianului? Nu cunosc nicio astfel de inițiativă. Ciudată această indiferență față de cel fără de care actul muzical ar fi complet lipsit de sens!

Caracterul modest al condiției auditorului are totuși un revers care-i răscumpără lipsa de considerație: puritatea. În pasiunea melomanului neamestecându-se nici un interes pentru afirmarea de sine, ea atinge un grad foarte înalt de autenticitate și elevație. Ori, cu greu s-ar găsi un muzician care să-și conceapă vocația fără a se gândi la posibilitatea de a și-o pune în valoare public. Inerentă profesiei, e drept, această aspirație se transformă pe nesimțite în ambiție și îi impune pecetea pe tot ceea ce face muzicianul: egoul lui, deja dilatat de vocație, devine adesea autocentrat în chip monstruos. Desigur, publicul nu remarcă aceasta - în afară de cazul exploataării prea comerciale a unui talent - însă viața intimă și caracterul unui muzician se resimt, iar el știe asta foarte bine. Fiindcă s-a dedicat creației și cuceririi gloriei, i se întâmplă

deseori să uite că este, vorbind din perspectivă umană, mult sub realizările proprii. De fapt, munca interpretului și a compozitorului se îndeplinește întotdeauna pe seama vieții interioare și intime, a vieții sale în general, care e subiect al unei multitudini de frustrări și distorsiuni. Nici Mozart, nici Beethoven, nici Bruckner n-au trăit în spiritul viziunilor lor muzicale sublime, de altfel, nici măcar n-au căutat să facă asta. Interpretului îi e și mai greu s-o facă, din cauza diversității de stiluri cu care trebuie să se identifice exact ca un actor: atâtea roluri care-l împiedică deseori să-și descopere adevărul său existențial și să se ancoreze acolo. Și ce să spunem despre aservirea mutilantă la care este condamnat prin dependența față de impresar, de instituțiile muzicale, de capriciile publicului...

Ori, ceea ce împiedică muzica să devină viață, să impulsioneze dezvoltarea ființei și să suscite în om voința de a se depăși, nu există la auditor. Pe lângă frivolitate și superficialitate, de care totuși o conștientizare ar putea cu ușurință să-l debaraseze, nimic nu-l împiedică pe auditor să transforme valorile muzicale în valori personale stabile. Nu-i trebuie decât un efort de ascultare, de reflecție asupra a ceea ce a trăit și a înțeles, în sfârșit, voința de a face ca astfel de experiențe să-i impregneze gândul, sufletul, viața. E greu? Da, într-adevăr, dificil în mod diferit, dar nu mai puțin decât exigențele cărora li se supun compozitorul și interpretul. Mulți își dau seama, cu o exaltare trecătoare, de magia sonoră a marilor maeștri, puțini le descoperă sensul printr-o ascultare capabilă să-l reveleze. Variațiuni muzicale asupra preceptului evanghelic care vorbește de chemați și de aleși, auditorul autentic este cu adevărat o *rara avis*.

*

Nu este suficient să ai ureche, o vagă simpatie pentru muzică și o anumită capacitate de a vibra emoțional la chemările ei.

Ceea ce distinge ascultătorul cu vocație de unul ocazional este fervoarea sub al cărui imperiu caută muzica și comuniunea cu ea. Această fervoare pare locuită de un ghid

misterios care prezidează alegerea operelor și genurilor, maniera de a asculta, din ce în ce mai orientată către explorarea în profunzime. Atunci când o resimțim, această putere interioară ni se arată inerentă nouă înșine: ea nu poate fi inculcată dinafară. Dacă o persoană mai mult sau mai puțin indiferentă față de farmecul mării muzici s-ar vedea împinsă să o frecventeze, indiferența s-ar transforma în dezgust sau repulsie. Calitatea ascultătorului adevărat e înnăscută ca și cea a adevăratului muzician. Venim pe lume cu acest dar și îl cultivăm așa cum se procedează cu talentul muzical.

Toată lumea, sau aproape, poate învăța, la rigoare, meseria muzicală ca tehnică, fără să devină astfel un Mozart sau un Menuhin; tot așa, între mulțimile care frecventează sălile de concert sau achiziționează înregistrări de calitate, doar câțiva știu cu adevărat să asculte și să-i însoțească pe compozitor și pe interpret în zborurile lor sonore. Se poate în mod rezonabil avansa ipoteza că în medie numărul auditorilor autentici e proporțional cu cel al muzicienilor de înaltă calitate. Și tot astfel, că misiunea muzicianului este aceea de a crea în jurul său un climat care favorizează dezvoltarea muzicalității latente a omului, elita auditorilor conștienți, cultivați și devotați rolului de a fi un exemplu stimulator pentru melomanii care nu au ajuns încă la o conștiință superioară a rațiunii lor de a fi. Fără teama de a părea lipsit de modestie, eu cred că fac parte dintre cei cărora natura și destinul le-au făcut darul vocației de auditor.

Am descoperit-o către sfârșitul adolescenței. Cu toate că o sensibilitate muzicală foarte vie s-a manifesta din copilărie, eu n-am fost în stare să-i înțeleg semnificația. Mai puțin din incapacitate personală decât din cauza atotputernicei obișnuințe sociale. Aceea că nimeni nu concepe posibilitatea unui talent de auditor și a unei arte de a asculta. În mentalitatea curentă, care e și a muzicienilor, a fi dotat pentru muzică înseamnă a avea o aptitudine de a practica un anumit instrument. Neștiind însă de ce mă simțeam într-atât de atras spre muzică, încercam să leg prietenie cu pianul care trona în salon ca o mobilă impunătoare, aflată arareori în serviciul veritabilei lui rațiuni de a exista. Fără a fi primit nicio îndrumare,

îmboldit de o curiozitate irezistibilă, am descoperit de unul singur secretele pianului și ale notației muzicale. Din când în când, le ceream lămuriri surorilor și tatălui meu, care erau inițiați. Progresele mele erau uimitoare. Chiar la începutul adolescenței eram deja capabil să cânt *Patetica* de Beethoven. Totuși nu urmăream să devin pianist, cu toate sfaturile insistente ale celor ce apreciau succesele eforturilor mele de autodidact. Zelul preocupărilor mele pianistice începea să scadă pe măsură ce o nouă necesitate muzicală răsărea: aceea a simplei ascultări. O satisfăceam cu ajutorul unicului mijloc de care puteam dispune în orașul de provincie unde locuiam: radioul. Respingând instinctiv orice formă de muzică de divertisment, ascultam cu mare plăcere arii de operă, de preferință italiene. Aveam 15 ani când, în plin al doilea Război Mondial, un turneu al Operei din București a oferit provincialilor care eram ocazia de a vedea și auzi *live* o operă întreagă: *Carmen* de Bizet. A fost un adevărat seism pentru sensibilitatea mea muzicală; izbucnind de la primele sunete ale uverturii, a avut drept consecință faptul că în timpul ascultării tuturor celor patru acte o exaltare ferventă a pus stăpânire pe mine. Era mult mai mult decât o emoție datorată impactului sonor asupra nervilor neobișnuiți cu asemenea zguduiri. Era ceva existențial, percepeam vag muzica lui Bizet, ca pe anunțul unei misterioase cotituri în viața mea.

Auditorul câștigase competiția cu pianistul. Cu toate că am urmat conștiincios studiul la instrument, inima mea aparținea deja noii descoperiri, aceea a bucuriei de a asculta. În vacanța de iarnă a lui 1946, am întreprins o călătorie curajoasă la București, călăuzit doar de dorința de a vedea cât mai multe opere cu puțință, dorință căreia i-am sacrificat toate economiile mele. Operele de Verdi, Puccini, Mascagni, Gounod pe care le ascultam în fiecare zi a acelor săptămâni mi-au pus bazele culturii de ascultător. M-am întors într-o stare de veritabilă exaltare care m-a determinat să încerc să-i convertesc pe colegii de liceu la pasiunea mea. A fost, natural, osteneală zadarnică.

Din acel moment, un fel de înțelepciune providențială mi-a călăuzit căutarea pe drumul ce se deschidea. Împrejurări

neașteptate mi-au dat prilejul să cunosc o pianistă foarte în vârstă, în al cărui salon, în fiecare duminică, prieteni melomani se întâlneau ca s-o asculte cântând – și cu toată bătrânețea – cânta minunat. Era sora unui tenor italian celebru, Giorgio Baselli, căsătorit cu una din sopranele cele mai vestite de la începutul secolului XX, Luisa Tetrzzini. Odată admis în acest cerc al aleșilor, am devenit un participant fervent. Cum România tocmai fusese ocupată de sovietici, un ofițer al Armatei Roșii, cazat în locuința pianistei, era mereu prezent, într-o atitudine respectuoasă. Îmi păstrez o amintire luminoasă. Părea ieșit dintr-un roman de Dostoievski sau de Tolstoi. Acolo s-a petrecut primul meu contact cu sensibilitatea unui popor în mijlocul căruia aveam să-mi petrec, mai târziu, câțiva ani hotărâtori ai vieții.

Repertoriul Domnișoarei Eugenia Baselli era dominat de muzica lui Chopin. Vorbindu-mi pe ton intim, ca nimeni altul înaintea lui, Chopin făcea să-mi vibreze în suflet coarde pe care nici opera, nici muzica interpretată de mine însumi nu le atinseseră. Poate că fusese prea devreme ca să pătrundă în acele zone psihice. Ori, sub această influență muzicală copleșitoare s-a produs prima conștientizare a ceea ce eram în străfundul ființei mele, iar descoperirea a fost tulburătoare: ca și cum aș fi dat de un necunoscut ascuns într-un colț obscur al sălașului meu interior. Ca să mă ridic din acest șoc ale cărui ecouri se prelungeau, mi-au trebuit câțiva ani, dar aceștia aveau să preschimbe traumatismul în binecuvântare. Așa a început pentru mine cunoașterea de sine, pe când mă îndreptam spre capătul adolescenței. Încă nu știam că muzica era destinată să-mi fie ghid în explorarea interioară, a cărei importanță și necesitate nu o bănuiam nici atât.

*

Ceaikovski a întărit efectul pe care-l avusese Chopin asupra mea. El m-a însoțit cu afecțiune în această călătorie interioară care evolua către tărâmurii necunoscute. Mi-am descoperit aici o surprinzătoare afinitate cu sufletul rus. Vorbindu-mi cu o elocvență sfâșietoare, melancolia lui enigmatică mă lăsa să întrevăd propria mea enigmă. Această

muzică seducătoare îndeplinea pentru sufletul meu funcția unui fel de oglindă sonoră. Vedeam acolo reflectându-se ceea ce îmbobocea în tânărul care devenisem după terminarea școlii secundare.

Nu e o întâmplare faptul că exact în acel moment m-am apucat să învăț limba rusă de unul singur. O făceam cu mare aplicație, căci îndrăgeam tot mai mult această limbă; dulcea ei muzicalitate mă cucerise înainte de a fi în stare s-o înțeleg. O iubire pe care cvasitotalitatea colegilor mei n-o împărtășeau, învățarea acestei limbi fiind o corvoadă pentru ei: plicticoasa obligație impusă de regimul pe care rușii năvălitori o impuseseră românilor.

Pasiunea pentru muzica lui Ceaikovski privea pentru moment operele. Mă duceam să văd *Evgheni Oneghin* și *Dama de pică* de fiecare dată când se dădeau spectacolele, aproape în fiecare săptămână, iar frumuseți mereu noi se revealau auditorului exaltat care eram.

Îmi plăcea să-mi fac exercițiile la limba rusă comparând traducerea în română cu originalul lui Pușkin. De altfel, se cânta adesea în rusă, căci artiști sovietici veneau des în România. Însă o admiram cu deosebire pe cântăreața română care le interpreta pe Tatiana și pe Liza, pentru care rusa era a doua limbă maternă. Ea mă fascina prin intensitatea dramatică și strălucirea muzicală a artei sale, iar aceste virtuți păreau să sclipească și mai mult când cânta în rusă (o pronunța mai bine decât româna). Se numea Dora Massini și avea să joace curând un rol de prim plan în viața mea. Nici nu bănuiam aceasta, în calitatea modestă de student la litere, care aplauda frenetic de la balconul al doilea, unde își procura biletul cel mai ieftin.

Lui Ceaikovski îi datorez, de asemenea, descoperirea muzicii simfonice. Rămâne de neuitat răscolirea trăită la concertul cu Simfonia *Manfred*. Intram pentru prima oară într-o sală de concert – respectiv Ateneul, o bijuterie arhitecturală a vieții muzicale românești, dominată cu totul de forma cercului și a spiralei. Dirijorul, Constantin Silvestri, era un artist de geniu. Ar fi putut deveni una din stelele cele mai strălucitoare ale artei sale pe firmamentul internațional, dacă n-ar fi fost restricțiile

umiltoare pe care i le impusese regimul. Atracția mea către muzica simfonică se datorează atât compozitorului rus, cât și inspirației interpretului român.

În cursul unei singure seri se născu în mine convingerea că genul simfonic era mai demn de interes decât opera, unde frumusețea muzicală se amalgama cu atâtea alte ingrediente străine de puritatea ei. Faptul de a percepe doar sunete, adică muzică în stare virgină, îmi răscolea în alt fel sensibilitatea, făcând-o capabilă să depășească experiența intimității. Discursul simfonic ridica spiritul spre zone mai obiective, mai universale ale interiorității. Iar acest *Manfred* mă făcea să văd pentru prima oară capacitatea muzicii de a evoca în mod foarte inteligibil drama sufletului singur în luptă cu forțe care când vor să-l seducă și când îl amenință, fără necesitatea de a fi familiarizat cu subiectul byronian. Ceaikovski vorbea despre mine așa cum vorbea despre el însuși și o făcea conferind suferinței individuale o măreție arhetipală. Această muzică avea să mă urmărească decenii și niciodată nu și-a pierdut pentru mine puterea de fascinație. Îi datorez faptul că am început să-mi văd problemele ca pe o parte din ceva misterios și imens, care-mi depășea de departe persoana, dar și înțelegerea.

*

Totuși, în acea perioadă, pe când depășeam două decenii de viață, a avut loc o mare cotitură: m-am simțit îmboldit irezistibil să-mi dedic viața muzicii. Nu era o hotărâre abstractă, nici o iluminare misterioasă. Mă conduseseră spre ea împrejurări precise și exaltante.

Am participat cu pasiune la o dispută înflăcărată ce izbucnise în mijlocul spectatorilor pasionați ai Operei: cântăreața Dora Massini, deja menționată, îndrăznise să înfrunte tabu-ul care făcea din rolul Carmen un rol de mezzosoprană. Vocea ei de o strălucire intensă și vibrantă de soprană dramatică proiecta o lumină cu totul nouă asupra personajului. O lumină pe care eram printre puținii ce o îndrăgeau, cei mai mulți preferând interpretarea tradițională. Cu o ardoare purtând încă trăsăturile adolescenței, i-am luat apărarea în discuțiile aprinse care se angajau în pauze sau la

marile cozi ce se formau în fața casei de bilete la fiecare început de săptămână. Dar constatând efectul slab al pledoariilor mele, am decis să-mi exprim și să-mi argumentez ideea într-un mod mai public: am trimis o scrisoare de spectator și meloman marelui săptămânal de cultură *Flacăra*. Fiind foarte apreciată pentru spiritul polemic frizând insolența, scrisoarea mea a fost publicată imediat. Fără să mă fi gândit pentru nimic în lume la așa ceva, era actul prin care mă dedicam muzicii. Căci redactorul, văzând în mine un condei promițător, îmi propuse o colaborare permanentă care în curând a devenit angajare fermă. Deveneam ceva ce nu mi-aș fi imaginat vreodată: critic muzical. Un critic fără voia lui! La 20 de ani și fără nicio cultură muzicală sistematică! Mă entuziasmase simfonia lui Ceaikovski, dar eu nu ascultasem vreo simfonie de Beethoven. În această stare de ignoranță trebuia să reprezint punctul de vedere muzical într-una din cele mai prestigioase reviste. Prea tânăr și prea candid ca să-mi fac scrupule, mi-am asumat bucuros sarcina oferită, străduindu-mă să învăț cât mai mult posibil în timp ce-mi îndeplineam obligațiile de gazetar.

(va urma)

SUMMARY

George Bălan

The Confession of an Original Music Lover

A philosopher, man of letters, aesthetician, educator, and passionate animator of musical life, George Bălan is a singular personality in the Romanian and world cultural landscape. His main vocation has been that of shedding light over the philosophical content of music and thus offering a systematic education to classical music lovers. In order to achieve his targeted objective, he has invented adequate methods meant to captivate the lovers of artistic beauty, he has devised real workshops of refined dilettantes who have thus learned to enjoy the masterpieces of the great creative ages. George Bălan has recorded seven decades of aesthetic militancy in his glorious career. (Lavinia Coman)